

Příprava učitelů ekonomických předmětů v Ruské federaci a Tádžikistánu v rámci projektu Tempus

Alena Králová – Marie Urbanová***

Úvod

Tempus projekty se zrodily v roce 1990 jako programy Evropské unie na podporu a modernizaci vysokého školství v partnerských zemích. V roce 1990 byl projekt Tempus jediným vzdělávacím programem EU, který se zaměřoval na sousedící státy Evropské unie. Od té doby počet zapojených partnerských států vzrostl z 16 na 56 a územně rozšířil svou působnost z evropského kontinentu na tři další: centrální Asii, severní Afriku a oblast Středního východu. Od Portugalska po Mongolsko a s více než 2 200 zapojenými vzdělávacími institucemi představuje Tempus projekt největší univerzitní síť v akademické historii (McCabe, 2011, s. 7).

Projekt Tempus v přípravě učitelů ekonomických předmětů

„Zahájením programu Tempus v roce 1990 pro země střední a východní Evropy se tehdejšímu Československu, a později České republice, dostalo velké podpory v oblasti vysokého školství. Se vstupem České republiky do EU v roce 2004 se v rámci programu Tempus III otevřela českým vysokým školám další cesta k rozšíření zahraniční spolupráce a současně možnost předat své zkušenosti a poskytnout pomoc partnerským zemím stejným způsobem jakým asistovaly členské země EU našim vysokoškolským institucím v programu Tempus v minulosti.“ (NAEP, 2011). Tempus IV je úspěšným pokračováním programů Tempus I, II a III.

Katedra didaktiky ekonomických předmětů Vysoké školy ekonomické v Praze od října 2010 spolupracuje na projektu Tempus IV, který nese název „Entwicklung und Implementierung nachhaltiger wirksamer Strukturen zur Entrepreneurship Erziehung in Russland und Tadschikistan“ (WU, 2011). Tento typ projektu patří do tzv. Joint Projects – jedná se o projekty partnerství mezi vysokoškolskými institucemi z EU a z partnerských zemí, jejichž cílem je výměna znalostí a postupů a které usilují o zlepšení situace ve vysokoškolských institucích v jedné nebo ve více partnerských zemích.

Konkrétním cílem výše jmenovaného projektu je zavádět univerzitní studijní programy pro přípravu učitelů ekonomických předmětů v Ruské federaci a Tádžikistánu, zaměření na rozvoj výuky a učebních materiálů pro odbornou přípravu učitelů, dále v těchto zemích zavádět předmět ekonomika a fiktivní firma na vybraných pilotních školách, definovat kurikulární strategii s ohledem na vzdělávací standardy vyplývající z Boloňského procesu a Lisabonské strategie. Hlavním řešitelem projektu je Wirtschaftsuniversität Wien, Institut für Wirtschaftspädagogik. Za Českou republiku se projektu účastní Katedra didaktiky ekonomických předmětů Vysoké školy ekonomické v Praze, za Německo Universität Paderborn. Osvědčený a dlouhotrvající vzdělávací systém učitelů ekonomických předmětů na těchto univerzitách slouží jako model pro implementaci cílů výše zmíněného projektu

* Ing. Alena Králová, Ph.D. – vedoucí katedry; Katedra didaktiky ekonomických předmětů, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <kralova@vse.cz>.

** Ing. Marie Urbanová, Ph.D. – odborná asistentka; Katedra didaktiky ekonomických předmětů, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <kucerm@vse.cz>.

v navržených destinacích Ruské federace (účastní se 12 vzdělávacích institucí v Moskvě, Petrohradu, Nižnij Novgorodu, Barnaul) a Tádžikistánu (4 vzdělávací instituce v Dushanbe).

Navržené modely vycházejí z podmínek národních vzdělávacích systémů. Pro přípravu učitelů odborných předmětů v Rakousku platí, že na středních a vyšších odborných školách vyučují odborní učitelé, kteří musí být držiteli titulu Magistr v příslušném oboru, dále musí mít čtyřletou praxi v oboru a během prvních dvou let pedagogické činnosti absolvují šestitýdenní kurz v Pedagogickém ústavu (Dvořáček, 2001). Příprava učitelů ekonomických předmětů je na Institut für Wirtschaftspädagogik WU Wien organizována v magisterském stupni studia v 5 semestrech. Studium zahrnuje pedagogicky a didakticky orientované předměty včetně rozsáhlé didaktické praxe. Nutnou podmínkou pro přijetí do magisterského oboru Wirtschaftspädagogik je získaný bakalářský titul v oboru ekonomie a sociálních věd (nebo jemu srovnatelnému), aby byla zajištěna požadovaná úroveň podnikohospodářských a ekonomických znalostí.

Katedra didaktiky ekonomických předmětů Vysoké školy ekonomické v Praze organizuje přípravu učitelů ekonomických předmětů v magisterském stupni studia ve dvou formách v rozsahu 4 semestrů: v rámci hlavní specializace nebo v rámci vedlejší specializace. Hlavní specializace představuje studium odborných předmětů ekonomického zaměření v přibližně 60 % a ve zbývajících 40 % jde o studium předmětů pedagogicko-psychologických a didaktických včetně učitelské praxe. Studium vedlejší specializace učitelství ekonomických předmětů je organizováno absolvováním předmětů pedagogicko-psychologických a didaktických včetně učitelské praxe v přibližně 25 % celkových studijních povinností. Zbývajících část připadá na odborné ekonomické předměty a povinnosti ukončení studia (diplomová práce, státní závěrečné zkoušky apod.). Absolvent v obou případech získává plnou učitelskou kvalifikaci pro výuku ekonomických předmětů na středních a vyšších odborných školách.

Katedra didaktiky ekonomických předmětů dále vede bakalářský obor Učitelství praktického vyučování v ekonomickém vzdělávání, kde studium předmětů pedagogicko-psychologických a didaktických včetně řízené didaktické praxe představuje přibližně 30 %. Zbývajících část studia připadá na odborné ekonomické předměty a povinnosti ukončení bakalářského stupně studia.

Pro partnerské instituce projektu Tempus se jeví jako vhodné zavést bakalářský obor studia učitelství ekonomických předmětů se začleněním jak složky pedagogicko-psychologické a didaktické včetně učitelské praxe, tak i části odborných předmětů, a to v poměru přibližně jedné třetiny připadající na každou složku.

Zavádění ekonomických předmětů na středních školách v Ruské federaci a Tádžikistánu

Katedra didaktiky ekonomických předmětů v současné době aktuálně spolupracuje na zavádění ekonomických předmětů na středních školách v Ruské federaci a Tádžikistánu. Řeší se jejich obsahová náplň učiva, struktura, metodika, tvorba metodických materiálů. Úkolem je seznámit žáky se základy ekonomie, ekonomiky podniku včetně právních aspektů. Zahrnuje učivo vztahující k problémům ekonomie, pochopení fungování tržní ekonomiky a ústřední problematice podnikatelského plánu. Hlavním cílem je „vychovat žáky k podnikatelství“, pomoci rozvíjet jejich podnikatelské myšlení, tvořivost a kreativnost (rozpracování podnikatelského plánu) v podmínkách fungování tržní ekonomiky, vytvořit nezbytné poznatky o marketingu a financování pro úspěšné zahájení podnikání.

Obsahová problematika je řešena formou tzv. „modulů“. Moduly jsou systematicky sestavené tak, aby učivo mohlo být prohlubováno a rozšiřováno podle různé hodinové dotace (od 1 hodiny až do 4 hodin) po dobu jednoho až dvou let. Objevuje se tam problematika týkající se:

1. fungování tržní ekonomiky,
2. metody a modely ekonomické teorie,
3. stanovení tržní ceny,
4. sestavení podnikatelského plánu včetně finančního plánu,
5. základy podnikání, marketingu, logistiky, personalistiky, financování a plánování kapitálu,
6. teorie peněz a peněžní politiky, trhu práce a nezaměstnanosti,
7. hospodářských cyklů, ekonomického růstu,
8. rozpočtů a rozpočtové politiky,
9. mezinárodních ekonomických vztahů a globalizace.

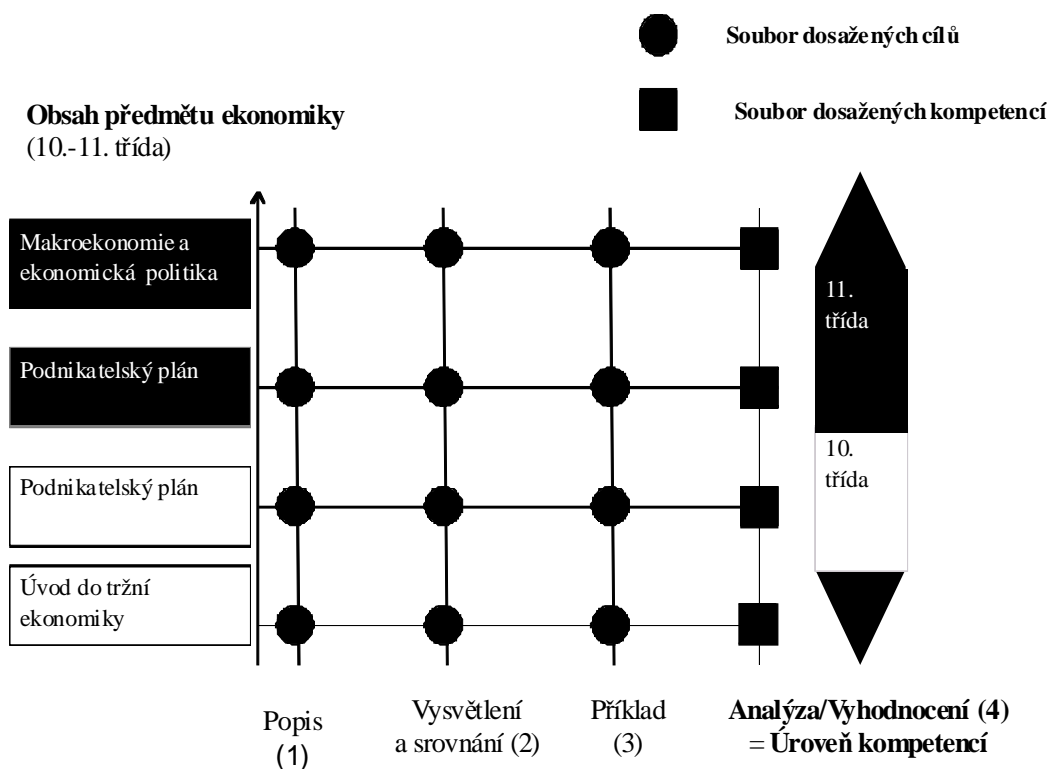
Uvedený obsah učiva je možné rozšířit v doplňujících modulech o problematiku účetnictví, financování, řešení projektů, projektového managementu včetně cvičné firmy, rozsah závisí na hodinové dotaci popř. počtu vyučovaných let. V souvislosti se zařazením účetnictví se bude se jednat pouze o modul doplňující s malou hodinovou dotací (tři hodiny v desáté a jedenácté třídě). Modul fiktivní firma je zařazován až po probrání všech modulů nakonec.

Uvedená koncepce předmětu je zajímavá, jeho cíle jsou však ještě širší, což je zřejmé z následujících úkolů. Vyučující by měli vedle jiného:

- klást důraz na dosažení odborných kompetencí,
- používat různých metod výuky a učebních pomůcek,
- podporovat systémové myšlení,
- orientovat se na ekonomické vzdělávání v souvislosti s výchovou k podnikatelství,
- podporovat pozitivní postoj k rozvoji občanské společnosti,
- podporovat rozvoj kritického myšlení s ohledem na ekonomické vztahy,
- podporovat vzdělání ve vztahu ke kladnému postoji k práci.

V celém projektu je specifický způsob dosažení kompetencí. Model dosahování kompetencí je rozpracován ve formě matice (podle taxonomie Blooma – viz Obr. 1). *Na osu y se zaznamenává obsah učiva každého modulu, který je rozdělen podle témat vztahující se k makroekonomii a ekonomické politice, k podnikatelskému plánu a k fungování tržní ekonomice. Na osu x se zaznamenává úroveň dosahovaných kompetencí na základě čtyř tzv. parametrů (podle různé úrovně složitosti dosahovaných cílů). První parametr popisuje, jaké kognitivní znalosti mají žáci dosáhnout. Jedná se o popis znalostí a dovedností. Musí korespondovat se čtvrtým parametrem analýza/vyhodnocení. Druhý parametr vysvětlení a srovnání vyžaduje, aby žáci uplatňovali v hodinách velký díl samostatnosti. Třetí parametr příklad je založen tak, aby žáci řešili složité úkoly ve známém kontextu. Je zřejmé, že žáci ve druhé a třetím parametru již získávají nejen určité dovednosti, ale také návyky. Čtvrtý parametr analýza a vyhodnocení již odpovídá dosažení příslušné kompetence. Žáci získávají určité postoje a hodnotové návyky ve formě samostatného řešení úkolů v duchu případových studií. Z uvedeného pojetí výuky předmětu ekonomiky se jeví, že žáci dosáhnou též adekvátní úrovně finanční gramotnosti (gramotnost peněžní, cenovou, rozpočtovou), což je znázorněno v obrázku číslo 2.*

Obr. 1: Model dosahování kompetencí (podle taxonomie Blooma)

Zdroj: Aff, J: (2011)

Využití poznatků z projektu Tempus ve výuce ekonomických předmětů na středních školách v České republice

Uvedené pojetí výuky ekonomické problematiky formou modulárního uspořádání je v českých podmínkách netradiční. Moduly jsou koncipovány na základě kompetencí, nikoli obsahu vzdělání, vznikají celky s různým obsahem a rozsahem. V našem školském systému je učivo na středních školách převážně koncipováno na základě vědních oborů a výuka je soustředěna do předmětů. Na obchodních akademiích a ostatních ekonomicky zaměřených středních školách se žáci seznamují nejprve se základy ekonomiky, dále se základy účetnictví a teprve potom s dalšími ekonomickými předměty (povinnými či volitelnými) včetně práce ve fiktivní firmě či studentské společnosti.

Všichni žáci získávají povinně ucelené poznatky o ekonomické problematice poprvé v předmětu ekonomika. Uvedený předmět má poměrně dlouhou tradici a na středních školách ekonomického zaměření je považován za základní odborný předmět. Struktura obsahu předmětu Ekonomika se však na jednotlivých školách liší z hlediska cílů vzdělání, obsahu učiva, uspořádání, pojetí výuky, vyučovacích metod a učebních pomůcek. Na gymnáziích a uměleckých školách je dokonce obsahová problematika ekonomiky většinou řazena do tzv. základů společenských věd nebo do občanské nauky.

Na všech středních školách se žáci v ekonomice seznamují s:

- cíli a základy hospodaření,
- podnikem a podnikáním,

- podnikovými činnostmi (zásobovací, investiční, personální, hlavní, odbytová, marketingová),
- základy finančního hospodaření,
- podnikem a okolím včetně národního a světového hospodářství v podmínkách fungování tržní ekonomiky.

Stávající obsah učiva ekonomiky tvoří východisko pro profesní vzdělávání žáků. Uvedený obsah učiva je v porovnání s předchozím pojetím více orientován na problematiku nauky o hospodářství, na problematiku podnikových činností, žáci jsou však při výuce též vedeni k získání klíčových a odborných kompetencí. V předmětu ekonomika se klade důraz na následující kompetence:

- komunikativní,
- personální,
- sociální,
- řešení problémů,
- aplikaci základních matematických postupů při řešení praktických úloh,
- využívání prostředků informačních a komunikačních technologií,
- občanské a pracovní.

Žáci mají být vedeni též k výchově podnikatelství, k pracovnímu uplatnění, k efektivnímu hospodaření s finančními prostředky, k ekonomickému jednání v souladu se strategií udržitelného rozvoje. Mají získat určitou úroveň finanční gramotnosti, což znamená, že získají soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečili sebe a svou rodinu, aktivně vystupovali na trhu finančních produktů a služeb (MŠMT 2007).

Výše uvedený modulový vzor výuky ekonomiky by mohl sloužit v našich podmínkách jako námět pro pojetí výuky ekonomiky zvláště na gymnáziích či jiných neekonomických oborech v souvislosti s respektováním Rámcových vzdělávacích programů a inovací Školních vzdělávacích programů. Gymnázia v České republice mají připravovat žáky k dalšímu vzdělávání, zejména pro terciární vzdělávací systém (vyšší odborné a vysoké školy). Absolventi mají získat základní kompetence a všeobecný poznatkový přehled na úrovni střední školy, což se také vztahuje na výuku ekonomických předmětů. Proto navržený vzor by mohl přispět ke zkvalitňování gymnaziálního vzdělání, ke zkvalitnění vzdělávacích postupů a metod, které podporují tvořivost žáků, samostatnou činnost ve studiu a v životě.

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že struktura modulů navrženého předmětu je systematická a k celkovému počtu hodin vyvážená, dosažená úroveň znalostí studentů bude mít odpovídající hodnotu. Školy by mohly využít uvedený příklad jako vzor s následujícím použitím:

- při tvorbě předmětu ekonomiky či základů společenských věd by si mohly vybrat podle vlastního uvážení z navržených vzdělávacích oblastí okruhy, které budou integrovat (např. některé vzdělávací oblasti z ekonomiky, z ekonomické teorie, z účetnictví, ...), což odpovídá výše uvedenému vzoru,
- mohly by si vybrat takové učivo, které bude prolínat všemi či vybranými ročníky a bude zajišťovat určitou specializaci žáků (např. pro práci ve fiktivní firmě musí žáci získat určité pracovní kompetence týkající se práce s doklady, s výpočetní technikou, s právními předpisy..).

Způsob modulární výuky bude pro vyučujícího ekonomických předmětů organizačně komplikovanější. Moduly mají fungovat zcela samostatně (jako např. semináře, cvičení),

jejich obsah může být na školách různý, mohou se zařazovat do různých ročníků a vazba na jiné moduly je zcela volná.

Přesto je tento způsob výuky přes uvedená úskalí velmi zajímavý. Umožňuje školám organizovat moduly různým způsobem. Podle návaznosti učiva (povinné, volitelné, nepovinné), podle pojetí (teoretické a praktické), podle činností (praktické, teoreticko-praktické a projektové). Umožňuje přispět k aplikaci činnostního charakteru práce žáků ve třídách, k rozvíjení jejich samostatnosti ve studiu a v životě, k rozvoji kreativity, k možnosti řešit problémy a pracovat v týmech. Vhodné formy práce se žáky vedou k jejich celkovému a integrovanému přístupu poznávání ekonomické problematiky, ke zkvalitňování ekonomického vzdělání. Na učitele ekonomických předmětů je však kladen větší požadavek specializace, ale také univerzalizace vzdělání, což se odrazí ve zvýšených nárocích na přípravu učitelů odborných ekonomických předmětů. Uvedený vzor může přispět ke zkvalitnění výuky ekonomických předmětů na středních školách.

Závěr

Katedra didaktiky ekonomických předmětů Vysoké školy ekonomické v Praze spolupracuje od roku 2010 na projektu Tempus IV, který nese název „Entwicklung und Implementierung nachhaltig wirksamer Strukturen zur Entrepreneurship Erziehung in Russland und Tadschikistan“. Tento typ projektu patří mezi projekty vysokoškolských institucí z EU a partnerských zemí Ruské federace a Tádžikistánu, jejichž cílem je výměna znalostí a postupů a zlepšení situace ve vysokoškolských institucích.

V současné době katedra spolupracuje na přípravě bakalářských a magisterských studijních programů týkající se přípravy učitelů ekonomických předmětů v Ruské federaci a Tádžikistánu. Již jsou navrženy a zhodnoceny bakalářské studijní programy v zavádějících partnerských státech, do roku 2012 mají být připraveny magisterské studijní programy. Katedra didaktiky ekonomických předmětů je vzorem pro Ruskou federaci a Tádžikistán v oblasti zajišťování různých forem přípravy učitelů ekonomických předmětů, struktury a rozložení předmětů do jednotlivých ročníků a semestrů bakalářského a magisterského studia.

Aktuálně spolupracuje na zavádění ekonomických předmětů na středních školách v Ruské federaci a Tádžikistánu, v současné době na zavedení předmětu ekonomika. Řeší se jeho obsahová náplň učiva, struktura, metodika, tvorba metodických materiálů. Uvedený předmět bude zahrnovat učivo vztahující se k problémům ekonomie, pochopení fungování tržní ekonomiky a ústřední problematice podnikatelského plánu. Hlavním cílem je „vychovat žáky k podnikatelství“, pomoci rozvíjet jejich podnikatelské myšlení, tvořivost a kreativnost (rozpracování podnikatelského plánu) v podmínkách fungování tržní ekonomiky, vytvořit nezbytné poznatky o marketingu a financování pro úspěšné zahájení podnikání a rozvíjet jejich finanční gramotnost.

Obsahová problematika je řešena formou tzv. modulů. Moduly jsou systematicky sestavené tak, aby učivo mohlo být prohlubováno a rozšiřováno podle různé hodinové dotace po dobu jednoho až dvou let. Navržený obsah učiva ekonomiky je možné rozšířit v doplňujících modulech o problematiku účetnictví, financování, řešení projektů a projektového managementu včetně cvičné firmy.

Uvedené pojetí výuky ekonomiky formou modulárního uspořádání je v českých podmínkách netradiční, moduly jsou koncipovány na základě kompetencí, nikoli obsahu vzdělání, vznikají celky s různým obsahem a rozsahem. Model dosahování kompetencí v navrženém předmětu ekonomika je rozpracován ve formě matice podle taxonomie Blooma tak, aby žáci získali příslušné klíčové a odborné kompetence. Výše uvedený modulový vzor výuky ekonomiky by mohl sloužit v našich podmínkách jako námět pro pojetí výuky ekonomiky na gymnáziích či

jiných neekonomických oborech, čímž by se přispělo ke zkvalitnění výuky ekonomických předmětů na středních školách.

Literatura

- [1] Aff, J. (2011): *УЧЕБНЫЙ ПЛАН по предмету «Экономика» в 10-11 классах общеобразовательных школ Российской Федерации*. Wien, Wirtschatsuniversität Wien, 2011.
- [2] Dvořáček, J. (2001): *Vzdělávání v integrující se Evropě*. Praha, Vysoká škola ekonomická, 2001.
- [3] McCabe, R. – Ruffio, P. – Heinämäki, P. (2011): *TEMPUS@20 A Retrospective of the Tempus Programme over the past twenty years, 1990-2010*. Luxemburg, Publications Office of the European Union, 2011.
- [4] MŠMT (2007): *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*. Praha, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, c2011 [cit. 20. 6. 2011], <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/SP_SBFG_2007_web.pdf>.
- [5] NAEP (2011): *Tempus IV*. [on-line], Praha, Národní agentura pro evropské vzdělávací programy, c2011 [cit. 20. 6. 2011], <http://www.naep.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=85&>.
- [6] WU (2011): *Entwicklung und Implementierung nachhaltig wirksamer Strukturen zur Entrepreneurship Erziehung in Russland und Tadschikistan*. [on-line], Wien, Wirtschatsuniversität Wien, c2011, [cit. 20. 6. 2011], <<http://www2.wu-wien.ac.at/einsee/>>.

Příprava učitelů ekonomických předmětů v Ruské federaci a Tádžikistán v rámci projektu Tempus

Alena Králová – Marie Urbanová

ABSTRAKT

Příspěvek podává přehled o dvacetiletém vývoji programu Tempus. Popisuje jeho vývojové fáze, zaměření a cíle. Zároveň informuje o projektu Tempus „Entwicklung und Implementierung nachhaltig wirksamer Strukturen zur Entrepreneurship Erziehung in der Russischen Föderation und Tadschikistan“, jehož spoluřešitelem je Katedra didaktiky ekonomických předmětů Vysoké školy ekonomické v Praze a jehož hlavním posláním je zavést univerzitní studijní programy pro přípravu učitelů ekonomických předmětů v Ruské federaci a Tádžikistán, rozvoj výuky ekonomických předmětů a učebních materiálů pro odbornou přípravu učitelů.

Klíčová slova: Tempus projekt; Učitelství ekonomických předmětů; Výuka ekonomických předmětů.

Training Teachers of Economic Subjects in the Russian Federation and Tajikistan in the Tempus Project

ABSTRACT

The paper gives an overview of twenty years of development Tempus program. It describes its development phases, the focus and goals. It also informs about the TEMPUS project “Entwicklung und Implementierung nachhaltig wirksamer Entrepreneurship Strukturen zur Erziehung in der Russischen Föderation und Tadschikistan”. The Department of Methodology Teaching of the University of Economics in Prague is one of the research group members. The main project mission is to develop and implement university degree programs to prepare teachers of economic subjects in the Russian Federation and Tajikistan, the development of teaching of economic subjects and learning materials for teacher training.

Key words: Tempus project; Teaching of economic subjects; Teaching of economic subjects.

JEL classification: A20.